

Skauting – výchova v přírodě, výchova k přírodě

Člověk žil v sepětí s přírodou tisíce let, z přírody vzešel a jeho genom dodnes odpovídá pozdně třetihorním ekosystémům. Původním domovem lidského druhu byla lesostepní krajina, odkud postupně obsadil celou planetu. Adaptační schopnosti mu umožnily přežít i v podmínkách rovníkových tropů i v polárních oblastech. Je ovšem člověk schopen přežít v prostředí, které si sám vytvořil, v prostředí kulturním? Do jaké míry tento prostor odpovídá jeho konzervativnímu genomu?

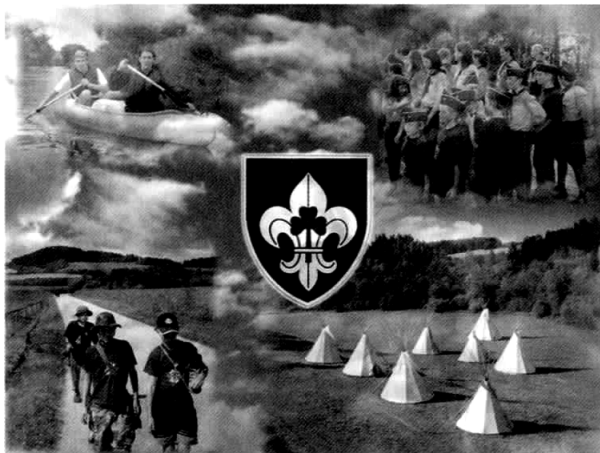
Přirozená evoluce rozhodně „nepočítala“ se zamořeným ovzduším, otrávenou vodou a zhoubným působením slunečních paprsků procházejících přes oslabenou ozonovou vrstvu. Dnes dostáváme zpětnovazebné signály v podobě civilizačních chorob, klimatických změn či snižování biodiverzity. Ale to je jen špička ledovce. Velká část lidstva nic netuší a globální problémy chápe jako něco vzdáleného, jako problémy, jejichž řešení je v kompetenci národních vlád nebo nadnárodních institucí.

Odcizení přírodě

Odcizování dětí přírodě je spojeno s dnešním životním stylem. Většina obyvatel žije ve městech, rodin, které mají příbuzné na vesnici, ubývá, a s tím i možností, jak vyrůstající děti seznámit s tradičním venkovským způsobem hospo-

daření. Přitom kontakt s přírodou již od dětství zakotvuje pozitivní vztah k ní, vyvolává v mladém člověku otázky a touhu po poznání.

Dnešní městské děti mají pro své hry k dispozici sterilní prostředí betonových panelů. Je málo dětských hřišť a už vůbec málo míst,

kde by se mohly dostat do kontaktu s přírodou, která je pro ně přirozeným hřištěm. Málokterý zodpovědný rodič by své dítě samotné vypustil do městského parku, který může skrývat řadu nebezpečí – od psích výkalů, přes použité injekční stříkačky až po narušené lidské existence. A přitom kouzlo dětských her je ve vymyšlení si vlastního světa (odlišného od světa dospělých), v interakci s jejich vrstevníky a neustálým experimentováním s okolním světem, který primárně považují za přátelský. Určitou alternativu, jak dětem přiblížit přírodu, mohou ve městech poskytovat turistické a skautské oddíly.

Výchova k přírodě

Posláním českého skautingu je podporovat celostní rozvoj osobnosti. Skautská výchova „...vede mladého člověka na cestě osobního růstu, je soustavou výchovy a sebevýchovy vedoucí k upevňování charakteru, vytváření hodnotového systému, rozvoji dovedností a znalostí“ (Stanovy největší skautské organizace v ČR Junák).

Ekologická výchova má v tomto procesu nezastupitelnou roli, což je zformulováno i v jednom z bodů skautského zákona: *Skaut je ochráncem přírody*. Ale co v pojetí skautingu ochrana přírody znamená?

Je-li cílem skautingu vychovávat, musí tak činit plánovitě a systematicky. K hlavním cílům skautské ekologické výchovy patří (Růžička, 2000, upraveno):

- *Výchova dětí k šetrnému životnímu stylu, k lásce, úctě a odpovědnosti k přírodě*. Je to zejména naše možnost ovlivňovat formování osobnosti dětí. Snažíme se tedy vychovávat lidi odpovědné, kteří mají vztah ke svému životnímu prostředí v nejširším slova smyslu.

- *Konkrétní pomoc přírodě*. Tím, že budeme dětem ukazovat, jaký význam má pomoc přírodě, budeme schopni v nich samých objevit myšlenku pomoci.

- *Působení na veřejnost a na rodiče dětí*. Skrze výchovu dětí ve skautských oddílech se může ekologické myšlení a koncepce udržitelného rozvoje rozšiřovat do rodin i mezi širokou veřejnost.

- *Ekologické myšlení a chování dospělých skautů*. Dospělý člověk, který prošel skautskou výchovou, si bude vědom důsledků lidské činnosti na biosféru. Toto vědomí bude ovlivňovat nejen jeho sportovní chování, ale i postoje k politickým otázkám, a v nepos-

lední řadě se projeví i ve výchově jeho dětí.

Skauting vytvořil specifické nástroje k podpoře ekologické výchovy. Jedním z nich je tzv. Stezka – systém drobných úkolů, k jejichž plnění jsou děti motivovány. Stezka je nástrojem, který má snahu rozvíjet osobnost dítěte jako celku, není tedy zaměřena jen na oblast životního prostředí. Ta je v ní zastoupena určitým počtem úkolů pro každou věkovou kategorii.

Druhým z nástrojů je plnění tzv. odborných zkoušek. Jsou určeny těm, kdo projeví o danou oblast lidského poznání hlubší zájem a chtějí se v ní zdokonalovat. Vztahu k přírodě je věnováno několik z těchto zkoušek, opět v rozlišení podle věku.

Výchovný program Junáka je přepracováván tak, aby lépe odpovídal potřebám dnešních dětí. Vychází z definování kompetencí – znalostí, dovedností a postojů, které by měl mladý člověk získat a rozvíjet tak, aby dosáhl základních cílů skautské výchovy. Prioritou je vyváženost mezi postoji, znalostmi a praktickými činnostmi.

Výchova v přírodě

Přírodní prostředí bylo se skautskou výchovnou metodou spojeno již od počátku. Je významné nejen z výchovného hlediska. Poskytuje dostatek podnětů, které mají pozitivní vliv na vývoj kognitivních a motorických funkcí dítěte. V přírodě například existuje velké množství pachů – téměř všechny živé či neživé organismy, se kterými se dítě v přírodě setká, mají nějaký pach. To stejné platí pro povrchovou strukturu. Hmatem je možné cítit tvar, teplotu, vlhkost, drsnost, strukturu. Narozdíl od většiny věcí, které byly vytvořeny civilizací a jsou tvarově „dokonalé“, všechno umělé je bez chuti, bez zápachu a studené. Biodiverzita tak posky-

tuje široké podnětové pole, důležité pro duševní zdraví. Jednou ze základních potřeb, jejíž uspokojení dítě nevědomky vyžaduje, je potřeba dostatku variabilních podnětů a smysluplného světa.

Činnost skautských oddílů je s pobytem v přírodě úzce spojena. Oddíly se vydávají o víkendech na jednodenní výpravy do okolí měst, v několikadenních pobytech počas školních prázdnin mohou využívat základny ostatních oddílů a poznávat tak přírodní zajímavosti po celé republice a v létě vyrážejí na 14 – 18-denní tábory. Součástí těchto aktivit je pohyb v přírodě, orientace v terénu, využívání přírodních materiálů ke hrám a jiné. Ale nejde jen o přímý kontakt. Přírodní prostředí se využívá i jako symbolický rámec pro celoroční hry (Kiplingova kniha džunglí), které se odehrávají v prostředí městských kluboven.

Pobyt v přírodě je přítomen v oddílové činnosti všech věkových kategorií. Pro vlčata a světlušky (chlapci a děvčata ve věku 7 – 10 let) to znamená hravé seznamování s rozmanitým světem přírody, pro skauty a skautky (hoši a dívky od 11 do 15 let) je to doba dobrodružství, romantiky a putovních výprav, pro rovery a rangers (16 až 26 let) příležitost poznávat na expedicích domácí i vzdálené krajiny a jejich přírodní krásy.

Je přitom důležité pěstovat v dětech vztah k přírodě již od útlého věku. Naučit je, že příroda není místo, ze kterého by měly mít strach. Mnohé děti se bojí tmy či volně žijících zvířat jen proto, že je znají z médií jako líté šelmy, které chtějí člověka ohrozit na životě. Pobytem v přírodě je možné dětem ukazovat reálný svět, na rozdíl od virtuálního světa filmů a počítačových her. Žádná hra ani sebelepší film mu nemohou dát lepší zpětnou vazbu než autentický zážitek. Pomocí hry v přírodě se tak může dítě bezpečnou a užitečnou cestou.

Součástí skautské výchovné metody je i učení se prostřednictvím praktických činností a her (learning-by-doing). Tento prvek se nejlépe uplatní na vícedenních akcích nebo táborech. Děti se podílejí na stavbě přístřešků (stanů s podsadou), ve kterých budou po další dva či tři týdny bydlet, pomáhají při přípravě dřeva pro každodenní provoz táborové kuchyně či pro slavnostní příležitost v podobě táborového ohně. Život v prostředí tábora skrývá mnoho drobných situací, při kterých je nutné improvizovat, poradit si. Současně není dítě vydáno napospas silám přírody, ale vždy je nablízku dospělý člověk připraven mu pomoci.

* * *

Výchovou k ekologii a vztahu k životnímu prostředí se zabývá celá řada organizací. Ať už těch, jejichž posláním je zároveň výchova, nebo těch, které sdružují lidi podobného smýšlení na cestě za společným cílem. V občanské společnosti je těchto neziskových subjektů třeba k tomu, aby zaplňovaly vzdělávací mezeru a upozorňovaly na problémy, které nejsou ve středu politického zájmu. I když se o životním prostředí a udržitelném rozvoji mluví a píše stále více, je potřeba, aby i děti pochopily, o jak velkou věc jde. Musíme jim to ale říct jejich řečí, a právě skrze trvale budovaný vztah k přírodě můžeme ovlivnit jejich postoje, aby další rozvoj naší civilizace byl udržitelným.

Viktor Kulhavý

Literatura

Růžička, V.: Příroda a ekologie. Edice Vůdcovská zkouška. 1. vyd. Praha: TDC, 2000
<http://www.skaut.cz/ustredi/>